

Супрун Микола Олексійович,
доктор педагогічних наук, професор
кафедри психокорекційної
педагогіки Національного
педагогічного університету імені
М. П. Драгоманова
Пахомов Ілля Володимирович,
старший викладач циклу психолого-
педагогічних дисциплін
Білоцерківського училища
професійної підготовки персоналу
Державної кримінально-виконавчої
служби України

Пахомов І.В., Супрун М.О. Православні цінності як чинник ресоціалізації засуджених /
Труди Київської Духовної Академії. - №25, 2016. - С.285-297.

ПРАВОСЛАВНІ ЦІННОСТІ ЯК ЧИННИК РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ

Головною метою Державної кримінально-виконавчої служби України є виправлення та ресоціалізація засуджених. Серед засобів виправлення та ресоціалізації засуджених важливе місце займають соціально-виховна робота та громадський вплив. Одним з напрямків соціально-виховної роботи із засудженими є духовне виховання, яке здійснюють представники релігійних організацій, серед яких чільне місце займає Українська Православна Церква. Щодо громадського впливу, він передбачає залучення до роботи із засудженими релігійних організацій, а також створення релігійних общин засуджених в установах виконання покарань.

В нашому традиційно православному суспільстві православні цінності мають значний потенціал, який дозволяє засудженим реінтегруватися у суспільство шляхом інтеріоризації цих цінностей. Саме на це спрямована одна з програм диференційованого виховного впливу на засуджених – «Духовне відродження»¹.

¹ Про затвердження програм диференційованого впливу на засуджених: наказ Міністерства юстиції України №1418/5 від 16.05.2016

Аналіз літературних джерел показує, що проблема формування духовних цінностей особистості успішно розробляється вченими, але питання застосування багатовікових надбань православного християнства у сфері формування цінностей засуджених розкриті недостатньо.

Тому метою нашого дослідження було виявлення ролі православних цінностей у процесі ресоціалізації засуджених. Завданнями дослідження були: визначення переліку православних цінностей особистості та рівня їх сформованості у православних засуджених.

Хоча поняття «цінності» вже досить давно є предметом дослідження психології, педагогіки, соціології та філософії, єдиного підходу до їх характеристики поки що немає. Аксиологія (наука про цінності) є однією з галузей філософії. Методологічні та концептуальні аспекти аналізу ціннісної проблематики надзвичайно різноманітні й суперечливі. Цінності є тими внутрішніми спонуками, які у значній мірі мотивують поведінку людини. Тому проблема цінностей має принципове значення для дослідження механізмів саморегуляції соціальної поведінки людей, в т.ч. засуджених.

Початок інтенсивній теоретичній розробці проблеми цінностей у вітчизняній науці було покладено у середині 1960-х років. З того часу інтерес до цієї проблеми постійно зростає. До цього часу розроблено багато теоретичних підходів, розгорнутих концепцій, які певним чином пояснюють сутність феномену «цінність».

До основних характеристик цінностей науковці відносять: імперативність, позаситуативність, стійкість та стабільність. Це в повній мірі можна застосувати до православних цінностей, в основі яких лежить переживання пріоритетності християнської ідеї, яка безпосередньо втілюється у православному світогляді та способі життя.

Процес упорядкування та класифікації цінностей відбувається за трьома основними принципами. Перший - оснований на ієрархізації, на виділенні домінантних цінностей, відносно яких інші виступають як другорядні. Таким чином, утворюється ієрархія цінностей (головні,

другорядні). Другий принцип - упорядкування цінностей і норм за різноманітними сферами діяльності (релігійні, в т.ч. православні). Третій - розподіл цінностей за різноманітними соціальними групами (цінності православних християн). Хоча цінності загалом мають соціальну природу, виокремлюють як соціальні (групові), так і індивідуальні (особистісні) цінності. Православні цінності є соціальними, але у кожній православній особистості вони мають індивідуальні особливості. Також соціальні чи індивідуальні цінності можуть бути як «позитивними» (бажаний зразок, до якого прагне особистість), так і «негативними» (негативні риси, яких слід уникати).

Так, академік І.Д.Бех поділяв цінності:

- за об'єктом засвоєння (матеріальні, духовні);
- за метою засвоєння (егоїстичні, альтруїстичні);
- за рівнем узагальнення (конкретні, абстрактні);
- за способом виявлення (ситуативні, стійкі);
- за роллю у діяльності людини (термінальні, інструментальні);
- за змістом діяльності (пізнавальні, предметно-перетворюючі, творчі, естетичні, наукові, релігійні та інші);
- за належністю (особистісні або індивідуальні, групові, колективні, суспільні, загальнонародні)².

Згідно класифікації, наведеної І.Д.Бехом, православні цінності можна віднести до духовних, альтруїстичних, абстрактних, стійких, релігійних (християнських), колективних цінностей, які можуть бути як термінальними, так і інструментальними.

Релігійні цінності є складовою частиною духовних цінностей, які закріплені у віровченні. На них ґрунтується і базується світогляд релігійної людини. Богословська думка наголошує на тому, що всі найкращі моральні цінності є насамперед цінностями релігійними, бо їх дарує нам Творець -

² Бех І.Д. Духовні цінності в розвитку особистості // Педагогіка і психологія – 1997. - № 1 (14) . – С.124-129.

вища універсальна цінність, взірець духовної досконалості. Релігійні цінності не формуються в процесі діяльності, а даються Богом як вищі та незмінні істини, здатні самі визначати життєдіяльність людей.

Релігійні цінності належать до духовних цінностей особистості, але одночасно мають свою специфіку. Вони обумовлені не лише потребою в наповненні життя новим сенсом, але й потребою у спілкуванні з Богом. Віруюча особистість формує свою ціннісну сферу в першу чергу через усвідомлення релігійних цінностей, на основі яких формуються усі її інтереси і життєві прагнення, що визначають сенс її життя. Щоб реалізуватися, релігійні цінності мають бути осмислені особистістю.

Ми погоджуємося з думкою Г.Олпорта щодо існування двох типів релігійних особистостей з різним рівнем інтеріоризації релігійних цінностей: особистостей із зовнішньою та внутрішньою релігійністю. Перший тип особистості характеризується незначним рівнем інтеріоризації релігійних цінностей: вони не усвідомлюються і не є головними мотивами поведінки особистості. Для внутрішньо релігійних особистостей, за твердженням Г.Олпорта, релігійні цінності є самодостатніми і найвищими, які мотивують їх поведінку³.

В останнє десятиліття дедалі більше науковців звертаються до християнських цінностей як найбільш стійких, універсальних, не підвладних політичній і ідеологічній кон'юктурі. Це означає, що сучасне українське суспільство поступово підходить до визнання й засвоєння етичних основ християнських цінностей, від яких воно було штучно відлучено протягом багатьох десятиліть, а в більшості людей навіть було сформовано різко негативне ставлення до них. У ситуації гострого дефіциту ціннісних установок і орієнтацій християнські моральні цінності, які є основою загальнолюдських цінностей, відіграють дедалі вагомішу роль у сучасному соціумі.

³ Олпорт Г. Особистість в психології / Лубський В.І., Предко О.І. Психологія релігії. – Ч.1. – К.: «Центр учбової літератури», 2004. – 208 с. – С.198-204.

Християнські цінності базуються насамперед на Біблії, тому їх ще називають «біблійними». Старий Заповіт (Втор.5:6-21) проголошує дві категорії цінностей:

- пов'язані з Богом (поклоніння лише Йому, Його ім'я, присвячений Йому день відпочинку);
- пов'язані з ближнім (батьки, життя, подружжя вірність, власність, правда, відсутність заздості).

Вони знайшли своє втілення у Новому Заповіті як «заповіді блаженств» (Мф.5:3-11): лагідність, смирення, каяття, прагнення до правди Божої, милосердя, чистота серця, прагнення до миру, готовність бути гнаним за правду Божу.

Першу групу християнських цінностей утворюють «цінності-цілі», те, до чого прагне християнин. До них належать насамперед Царство Небесне та безсмертя душі. У християнстві сенс існування людини виводиться з кінцевої мети її існування, котра полягає в необхідності протягом усього життя готуватися до духовного злиття з Богом після смерті.

Другу групу християнських цінностей утворюють «цінності-засоби», за допомогою яких християнин прагне досягти мети. До них насамперед належать християнські чесноти, християнська община, будь-яка людина.

Православними можна вважати християнські цінності в інтерпретації Православної Церкви, яка у їх тлумаченні спирається не лише на Священне Писання, але й на Священний Переказ. В аскетичних творах Святих Отців не лише називаються основні православні цінності, але й шляхи їх формування у людини.

В Православній традиції визначені цінності-засоби, які здатні протистояти восьми головним гріховним пристрастям (обжерливості, блуду, сріблолюбству, гніву, печалі, смутку, пихатості, гордині): помірність, цнотливість, милосердя, лагідність, смирення, каяття, сподівання на Бога, активність у духовному розвитку, довготерпіння, простота, покора, віра, надія, любов, радість, мир, доброта, вірність, відсутність осуду.

Основи християнства, проникнуті духом милосердя і любові до ближнього, визначили зміст і характер відношення християн до тих, що стали на шлях злочину. Рятуння їхньої душ, примирення з Богом і суспільством, приведення їх до каяття були покладені ними в основу своєї роботи із в'язнями. Саме каяття визначило головну сутність і назву цієї ідеї (каяття латинською – «poenitentia»).

Протягом усієї своєї багатовікової історії Православна Церква неухильно звершує тюремне служіння, пам'ятаючи заповідь Спасителя: «У темниці був, і ви прийшли до Мене» (Мф. 24, 36). У наші дні, як ніколи раніше, перед Православною Церквою стоїть надзвичайно важке завдання місіонерського служіння серед усіх прошарків сучасного суспільства, особливо серед тих, хто з різних причин опинився в місцях позбавлення волі.

З метою визначення значущості православних цінностей для засуджених нами було опитано 459 членів православних общин установ виконання покарань.

Серед опитаних переважають засуджені за крадіжку (29,8%), пограбування (20,5%), розбій (13,9%), вбивство (7,9%), тяжке тілесне ушкодження (7,1%), наркотики (6,6%), звалтування (5,2%), хуліганство (2,5%). За віком переважають засуджені середнього віку: 41-50 років – 25,9%, 18-30 років – 20,5%, 51-60 років – 17,1%, 31-40 років – 14,6%, старші 60 років – 11,9%. За терміном покарання переважають засуджені від 6 до 10 років позбавлення волі (36,1%), 11-15 років – 28,2%, 3-5 років – 21,6%, до 3 років – 11,7%, більше 15 років – 2,4%. З них більшість відбувають покарання у вигляді позбавлення волі втретє (27,9%), вчетверте – 27,4%, вдруге 25,1%, вп'яте – 11,9%, більше п'яти раз – 7,7%.

Переважає більшість опитаних православних засуджених не працювали і не вчилися (53,8%). Щодо сімейного стану більшість їх (39,4%) одружені (заміжні), 36,0% розлучені, 24,6% неодружені (незаміжні). За рівнем освіти переважають особи з середньою освітою (73,3%), 16,9% мають лише неповну середню освіту, тоді як осіб з вищою чи неповною вищою

освітою значно менше (9,8%). В цілому відзначається значне переважання долі засуджених-чоловіків (84,9%), доля засуджених-жінок незначна (15,1%).

Переважає більшість опитаних до засудження зловживали алкоголем (81,5%), деякі вживали наркотики – 16,1%. Більшість їх (53,3%) провели більше 10 років у місцях позбавлення волі. Серед причин скоєного злочину переважна більшість засуджених (82,1%) вказали зовнішні причини (вплив інших людей, важке матеріальне становище, збіг негативних обставин), і лише незначна доля (17,9%) – внутрішні (гріх, прагнення до збагачення, помста, гнів, ревнощі). Тому не дивно, що переважна більшість опитаних (72,8%) вважають міру покарання несправедливою, незаслуженою та завищеною, а 66,4% взагалі не визнають власної провини у скоєному злочині. Справедливою міру власного покарання вважають лише 27,2% опитаних, і лише 12,1% повністю визнають власну провину у скоєному злочині. Це свідчить про несформованість у них зрілої морально-правової свідомості.

Серед чинників, які утримують людину від скоєння злочинів, переважна більшість православних засуджених (77,4%) назвали соціальні: високий рівень життя, соціальні гарантії та інші, і лише 4% вказали на релігійні чинники (сумління, страх Божий, віра, смирення, дотримання заповідей Божих). Це свідчить про орієнтацію більшості респондентів переважно на матеріальні, а не на релігійні цінності.

Переважає більшість опитаних православних засуджених (90,3%) вважають себе у цьому житті просто людиною, незначна доля – 4,2% ідентифікує себе з родиною (батько, син, чоловік, дружина, донька, мати), і лише 3,7% мають релігійну ідентифікацію (православний, християнин, член Церкви, раб Божий). Досить значна доля опитаних (12,3%) вважають себе людиною, зайвою у суспільстві, а у 15,3% навіть виникають думки щодо недоцільності життя. Це свідчить про необхідність формування у них релігійної ідентифікації, усвідомлення цінності власної особистості та сенсу життя.

Серед чинників, які приносять страждання у місцях позбавлення волі, більшість православних засуджених вказали: ізоляцію від родини та суспільства (35,3%), режимні обмеження (29,4%), конфлікти з іншими засудженими (24,1%). При цьому серед чинників, які допомагають долати буденність життя у колонії, опитані назвали: релігію (35,5%), родину (33,7%), спілкування з іншими засудженими (24,4%), працю (21,1%), перегляд телепередач (16,5%), читання книжок (12,7%), заняття фізкультурою (7,4%). Це свідчить про необхідність відновлення соціально-корисних зв'язків, формування навичок поведінки у конфлікті, залучення засуджених до праці, навчання, організації культурного дозвілля, надання можливості займатися релігійною діяльністю.

Щодо питання «Якби Ви мали змогу почати своє життя спочатку, то найперше змінили б у ньому?» більшість православних засуджених зазначили, що: не скоювали би злочину, за який відбувають покарання (64,5%), відвідували Церкву (59,6%), отримали освіту та професію (49,3%), по іншому ставився до людей (35,9%), влаштуватися на роботу (33,3%). Тобто, у більшості засуджених є прагнення до виправлення та ресоціалізації, але не завжди вони можуть його реалізувати внаслідок внутрішніх (психологічних) та зовнішніх (соціальних) чинників.

Щодо людей, які оточувати респондентів на волі, переважна більшість православних засуджених (61,3%) зазначили, що їх соціальне оточення переважно складалося з невіруючих непорядних людей, 9,4% вказали на переважання у їх оточенні порядних невіруючих людей, і лише 0,7% - порядних віруючих людей. Переважна більшість опитаних (66,4%) виховувалися у неповних родинах, а 17,7% взагалі є сиротами, 69,1% вважають свою родину неблагополучною, лише у 11,1% віруючим був хоча б один член родини, лише у 27,3% члени родини хоч іноді ходили до Церкви. 35,5% православних засуджених взагалі не підтримують зв'язків з родиною, і 52,3% - інколи (як правило, листування). Це свідчить про те, що для

більшості опитаних засуджених родина не є джерелом релігійності і не може бути потужним чинником їх ресоціалізації.

Усі опитані вважають себе віруючими в Бога людьми. Більшість повірили в Бога у дорослому віці (58,3%) у місцях позбавлення волі (64,3%). Мотиви релігійного навернення називають різні: поклик душі (35,3%), вплив родини (26,3%), інших засуджених (15,4%), життєві труднощі (20,3%). Більшість засуджених зазначили, що віра в Бога надає їм надію на спасіння душі (51,1%), також вказали, що віра надає їм душевний спокій (15,3%), надію на краще життя (13,6%), допомагає долати буденність відбування покарання (12,2%), можливість спілкування з одновірцями. Тобто, серед мотивів релігійного навернення переважають духовні (надія на спасіння душі), в деякій мірі соціально-психологічні (спілкування, прийняття, спокій). Характерно, що майже ніхто з опитаних не назвав матеріальних мотивів релігійного навернення (отримання гуманітарної допомоги) та мотивів дострокового звільнення з колонії.

Майже усі опитані (94,3% та 90,1%) відзначили, що після релігійного навернення їх психічний стан та поведінка покращилася, лише 7,3% інколи зверталися за допомогою до психолога установи. Майже усі респонденти (94,1%) зазначили, що якщо б вони були віруючим до засудження, вони не скоїли б злочин, за який відбувають покарання. Характерно, що більшість рідних (61,3%) байдуже поставилися до релігійного навернення засуджених, і лише 37,5% - позитивно. Можливо, це пояснюється низьким рівнем релігійності рідних, слабкістю соціально-корисних зв'язків, зневірою рідних у виправленні засуджених. Тому не дивно, що у 62,2% православних засуджених після їх релігійного навернення відносини з рідними не змінилися, і лише у 24,7% покращилися.

Щодо рівня релігійності православних засуджених-рецидивістів, то методом анкетування можливо визначити лише його зовнішній бік (участь у богослужіннях, прийняття Таїнств, читання релігійної літератури, перегляд

релігійних телепередач, відеофільмів, прослуховування аудіо записів, участь у заходах православної общини колонії).

Так, більшість православних засуджених (59,3%) відвідують православний Храм щотижня або частіше, 34,1% - щомісяця або частіше, 6,6% - рідше. Враховуючи, що всі респонденти – активні члени православних общин, можна передбачати, що неможливість регулярного відвідування Храму обумовлена зовнішніми обставинами (графіком роботи Храму або самого засудженого, частотою проведення богослужінь священиком).

Щодо молитви, переважна більшість православних засуджених (61,1%) вказали, що моляться щодня (вранішні, вечірні молитви, молитви впродовж дня), хоч для цього не завжди можна знайти вільний час. Лише 28,3% респондентів моляться інколи (за необхідністю або за наявністю часу) впродовж дня, а 10,6% - лише під час богослужінь.

Щодо Таїнства Сповіді, майже половина (49,2%) опитаних засуджених вказали, що сповідаються щомісяця та частіше, 45,1% - під час багатоденних постів (чотири рази на рік), і лише 5,7% - рідше. Щодо Таїнства Причастя, майже половина опитаних засуджених (43,4%) вказали, що приймають Причастя щомісяця та частіше, 39,3% - під час багатоденних постів, 14,1% - рідше, і 3,2% - не причащаються взагалі. Як бачимо, показники Сповіді та Причастя в цілому збігаються, тому що засуджені, які регулярно сповідаються, як правило, і регулярно причащаються.

Анкетування також показало, що не всі православні засуджені регулярно читають духовну літературу: найбільше читають Новий Заповіт (45,3%), дещо менше Життя Святих (34,1%), майже не читають Старий Заповіт (12,5%), богословську літературу (5,2%), популярну православну літературу (11,6%), а 25,2% православних засуджених взагалі не читають духовну літературу. Це можна пояснити недостатністю духовної літератури у бібліотеках виправних установ або небажанням самих засуджених читати духовну літературу.

Згідно результатам анкетування, більшість установ (54,1%) Православні священики відвідують щотижня, третину (35,3%) – 1-2 рази на місяць, рідше – 10,6%. Але переважна більшість засуджених (83,4%) вважають, що робота священика повинна бути більш активною і він повинен відвідувати установу кілька разів на тиждень, а 16,6% - щотижня.

Форм духовної роботи, які здійснюються в православних общинах місць позбавлення волі, небагато, вони як правило, традиційні: богослужіння (95,2%), духовні бесіди священика (11,6%), заняття із Закону Божого (4,2%). Переважна більшість опитаних православних засуджених (68,9%) вважають, що адміністрація виправної колонії приділяє достатньо уваги забезпеченню релігійних потреб засуджених. Усі опитані засуджені висловили прагнення і після звільнення бути членами православної общини по місцю проживання і продовжувати власне духовне зростання.

Характерно, що лише половина опитаних православних засуджених (51,2%) вважають себе повноцінними членами православної общини, ще 37,8% приймають участь лише у деяких заходах общини, 8,9% не вважають себе членами общини, а 2,1% знаходяться окремо від інших членів общини. Більшість православних засуджених (55,1%) бажають продовжувати підтримувати стосунки з іншими членами православної общини установи і після звільнення, але третина респондентів (38,1%) цього не бажає. Можливо, це свідчить про бажання навіть пригадувати відбування покарання, а можливо – негативні відносини з деякими членами православної общини установи. Це підтверджується тим, що 14,1% опитаних православних засуджених вказали на наявність конфліктних відносин в їх общинах, 47,9% - на наявність деяких непорозумінь, і лише – 38,0% - на безконфліктні доброзичливі стосунки.

Також майже половина респондентів (45,0%) вказали, що в їх общині є різні (як приємні, так і неприємні) люди, третина (33,5%) вказали на більшість приємних людей в общині, але 21,5% вказали на переважання в їх общині неприємних для них людей. Переважна більшість опитаних (58,3%) в

цілому задоволені ставленням до них з боку членів общини, тоді як третина (37,4%) незадоволені цими стосунками. Переважна більшість опитаних (61,2%) вважають, що в їх общині склалися традиції взаємної підтримки та допомоги, але третина респондентів (38,8%) так не вважають. Лише 6,7% опитаних вказують на відсутність конфліктів в їх общині, а 12,4% на те, що вони виникають часто. Щодо осіб, які більше впливають на життя православної общини, опитані засуджені насамперед назвали священика (35,2%) та засуджених-членів общини (32,8%). Інші особи (староста, адміністрація, інші особи) істотно не впливають на життя общини.

Аналіз відповідей респондентів дозволяє зробити типологічний поділ православних засуджених на 3 групи залежно від рівня сформованості та значущості для них православних цінностей:

1. Засуджені, які мають високий рівень внутрішньої та зовнішньої релігійності, православні цінності сформовані та значущі (9,1%).

2. Засуджені, які мають середній рівень внутрішньої та зовнішньої релігійності, православні цінності сформовані частково та не є особливо значущими (81,1%).

3. Засуджені, які мають низький рівень внутрішньої та зовнішньої релігійності, православні цінності майже не сформовані та не є значущими (9,8%).

Для православних засуджених, які мають високий рівень внутрішньої та зовнішньої релігійності, сформовані та значущі православні цінності, характерне поєднання глибокої внутрішньої віри з зовнішніми ознаками релігійності (регулярне відвідування богослужінь, активна участь у житті релігійної общини установи), неухильне виконання релігійних настанов. Їх доля серед православних засуджених незначна – 9,1%, але вони складають актив православної общини установи виконання покарань.

Більшість опитаних засуджених цієї групи (63%) повірили в Бога під час відбування покарання, а регулярно стали відвідувати церкву саме у колонії 85% опитаних, хоч 25% виховувалися у релігійних родинах, а 18% регулярно відвідували церкву і до засудження. Звістку про їх воцерковлення

більшість рідних прийняли нормально (74% опитаних), у 35% внаслідок цього значно покращилися відносини з рідними та близькими, зміцнилися родинні стосунки.

Усі опитані засуджені цієї групи згодні, що віра в Бога може докорінно змінити життя людини. Більшість опитаних зазначили, що після воцерковлення вони віднайшли душевний спокій (69%), відбулася переоцінка цінностей (74%), відкрили для себе сенс життя (81%). Щодо мотивації відвідування релігійних заходів усі опитані зазначили моральні мотиви (участь у богослужіннях, спілкування з одновірцями чи представниками релігійних організацій, бажання жити по заповідям Божим, на ділі довести своє виправлення). Усі опитані зазначили, що після звільнення будуть продовжувати приймати активну участь у діяльності християнських общин по місцю проживання і жити згідно з заповідями Божими.

Група православних засуджених, які мають середній рівень внутрішньої та зовнішньої релігійності, частково сформовані та не особливо значущі православні цінності, об'єднує респондентів, які намагаються дотримуватися настанов Церкви. У них зовнішня релігійність домінує над внутрішньою. Представники цієї груп домінують серед членів православних общин установ виконання покарань (81,1%).

Половина опитаних засуджених-рецидивістів цієї групи (55%) повірили в Бога під час відбування покарання, хоча регулярно відвідували церкву на волі 75% опитаних, а 69% виховувалися у релігійних родинах. Переважна більшість опитаних (78%) згодні, що віра в Бога може докорінно змінити життя людини. Щодо мотивації відвідування релігійних заходів переважна більшість опитаних (95%) зазначили моральні мотиви (участь у богослужіннях, спілкування з одновірцями чи представниками Церкви, бажання жити по заповідям Божим, на ділі довести своє виправлення), але деяка доля опитаних (5%) зазначили також і матеріальні (отримання гуманітарної допомоги, можливість отримати житло та роботу після звільнення). Більшість опитаних (67%) зазначили, що після звільнення

будуть продовжувати приймати активну участь у діяльності православних общин по місцю проживання і жити згідно з заповідями Божими.

До групи православних засуджених, які мають низький рівень внутрішньої та зовнішньої релігійності, не сформовані і незначущі православні цінності, відносяться ті, хто вагається між вірою і невір'ям. Вони інколи беруть участь у найважливіших релігійних заходах, час від часу відвідують релігійні служби у найважливіші релігійні свята. У них відсутня чітко визначена позиція стосовно власного ставлення як до віри, так і до невір'я, проте більше тяжіють до переконань і поведінки зовнішньо воцерковлених засуджених. Мають поверхове, фрагментарне уявлення про релігійні ідеї, цінності, піддаючи їх постійному сумніву; досить часто все ж ідентифікують себе з Православною Церквою. Ці засуджені майже не представлені серед членів православних общин (9,8). Свою належність до Православної Церкви вони найчастіше пояснюють Таїнством Хрещення.

Усі опитані засуджені цієї групи висловили віру у вищу надприродну силу, але вважають необов'язковим участь у богослужіннях та виконання релігійних настанов. Деяка доля їх (25%) відвідували церкву на волі, але нерегулярно (на великі релігійні свята), 18% виховувалися у релігійних родинях. Більшість опитаних (61%) згодні, що віра в Бога може докорінно змінити життя людини. Щодо мотивації відвідування релігійних заходів переважна більшість опитаних (88%) зазначили матеріальні мотиви (отримання гуманітарної допомоги, подарунків, можливість отримати житло та роботу після звільнення), або просто згаяти час. Переважна більшість опитаних (91%) зазначили, що після звільнення не планують приймати участі у релігійному житті.

Отже, цінності займають важливе місце у структурі особистості і є одним з основних факторів у процесі її формування. На їх формування впливає багато чинників, серед яких головну роль відіграють соціальні інститути. Православні цінності є основою моральних, духовних, етичних,

естетичних, соціальних, національних, гуманістичних загальнолюдських цінностей

Члени православних общин установ виконання покарань мають різний рівень зовнішньої та внутрішньої релігійності, сформованості та значущості православних цінностей. Серед них переважають засуджені, які мають середній рівень внутрішньої та зовнішньої релігійності, православні цінності у них сформовані частково та не є особливо значущими (81,1%). Значно менше засуджених, які мають низький рівень внутрішньої та зовнішньої релігійності, православні цінності у них майже не сформовані та не є значущими (9,8%), а також засуджених, які мають високий рівень внутрішньої та зовнішньої релігійності, православні цінності у них сформовані та значущі (9,1%).